

AKTUELLE PROBLEMER I POLSK STRAFFERET*

AF STANISLAW FRANKOWSKI

Polske kriminalvidenskabsmænd har været meget kritiske over for det polske straffesystem i en del år. På grund af den strenge censur er det kun en del af kritikken, der er kommet offentligt frem. Oktober 1980 krævede mere end hundrede professorer i strafferet og kriminologi en fuldstændig revision af kriminalretten i et memorandum til justitsministeren, Jerzy Bafia. Nogle få uger senere nedsatte justitsministeriet en arbejdsgruppe, der skulle gennemgå straffeloven af 1969, straffeprocenloven og straffuldbyrdsloven og fremkomme med ændringsforslag. Nogle uger senere blev der under Solidaritets auspicer dannet en uafhængig gruppe af forskere med samme opgave.

De problemer, der skal løses, er så mange, at det er umuligt at berøre dem alle. Jeg vil derfor koncentrere mig om det mest iøjnefaldende, systemets repressive karakter.

I 1960'erne blev der gennemsnitligt idømt 8 *dødsstraffe* om året, og i 1970'erne steg det til 14. Til trods for, at straffeloven af 1969 erklærer, at dødsstraf har en »ekstraordinær karakter«, er der mange forbrydelser, der giver mulighed for at bruge denne straf, f. eks. landsforræderi, spionage, terroristiske angreb, sabotage, mord, væbnet røveri og svigagtig tilegnelse af offentlig ejendom i meget betydeligt omfang (i sidstnævnte tilfælde kun for hovedmanden). På den baggrund kan dommeren undre sig over, hvad lovgiverens virkelige mening har været. I de sidste 25 år er dødsstraffen imidlertid næsten udelukkende blevet anvendt i de groveste mordsager, hvilket gør problemet mindre påtrængende.

Af uforklarlige grunde offentliggøres antallet af henrettelser ikke. I den seneste tid får offentligheden ikke engang at vide, at der er blevet foretaget en eksekution. Denne tavshed i de statskontrollerede medier er i sig selv et paradoks, eftersom den væsentligste begrundelse for dødsstraffen har været dens afskrækkende virkning. Men hvordan kan man blive afskrækket af noget, som kun de færreste kender til? Hvis der ikke oplyses om henrettelsen, vil en afskrækkende virkning være et mirakel. Hvorfor fortæller man ikke offentligheden, at man har dræbt en forbyrder? Er det måske på grund af en naturlig følelse af skamfuldhed? Viser det, hvordan den nuværende situation i Polen er, at der i et hvilket som helst år efter 1970 sandsynligvis er blevet henrettet flere personer i Polen end i hele tiåret i hele Vest-Europa og U.S.A.?

* Indlæg på seminar arrangeret af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi i maj 1981. Oversat af Vagn Greve.

Reformen af den polske strafferet vil kræve en fuldstændig afskaffelse af dødsstraf undtagen for forbrydelser begået under krig. Abolitionisterne står imidlertid svagt i Polen, og et mere realistisk mål vil være at begrænse antallet af forbrydelseskategorier, der giver mulighed for dødsstraf. Et andet vigtigt skridt kunne være at kræve enstemmighed blandt dommerne, når dødsstraf skal idømmes.

Det polske system er strengt på grund af den hyppige brug af *ubetinget frihedsstraf*. Der er omkring 50000 sådanne domme om året. Antallet af betingede domme er lidt højere. Det må fremhæves, at antallet af ubetingede domme var meget højere før straffeloven af 1969 trådte i kraft, men de idømte straffe er meget længere nu. I slutningen af 1970'erne steg gennemsnitstiden til den ikke tidligere sete højde af 25 måneder.

Udviklingen kan henføres dels til lovændringerne i 1969 og dels til den urigtige brug af loven i praksis. Den nye lov hævdede mindstetiden for fængselsstraf fra én uge til tre måneder. I mange tilfælde blev strafferammens maksimum også hævet. Loven indførte usædvanlig strenge sanktioner over for recidivister**, der tegner sig for omkring en tredjedel af domsfældelserne.

Dertil kommer, at den polske højesteret kan give direktiver, der er absolut bindende for de øvrige domstole, og at den hyppigt bruger denne beføjelse. Et karakteristisk træk ved direktiverne, der er blevet udstedt under den nye lov, har været betoningen af strafudmålingen. Retningslinierne fra højesteret har været baseret på et udtalt straffesynspunkt. Det er rettens opfattelse, at straf er et effektivt middel over for forbryderne og til at kontrollere forbrydelser. Det er ikke overraskende, at højesteret i overensstemmelse med denne temmelig enkle og uunderbyggede opfattelse har opmuntret de øvrige domstole til at skærpe strafudmålingen. Til trods for direktivernes bindende kraft har der dog været en vis modvilje hos domstolene. Højesteret var opmærksom på denne opfattelse hos de underordnede domstole og vedtog derfor i oktober 1979 nogle »vigtige vejledninger«, hvori anvendelsen af nogle nyere direktiver blev diskuteret. Meningen var utvetydig: repressionen måtte øges yderligere for at kontrollere kriminaliteten.

Som følge af lovgivningen og retspraksis er *fangetallet* meget højt i Polen. Desværre er antallet ikke offentliggjort siden begyndelsen af 1970'erne. Det er imidlertid almindeligt kendt, at fangetallet er betydeligt større, end det var før krigen, og at det er større, end det var i 1960'erne. I sidste tiår svingede det sandsynligvis mellem 100000 og 135000 ud af en totalbefolkning på 35 millioner. Det betyder, at 1 ud af 250 befinder sig bag fængselsmurene i Polen. Tallet er meget højt, og Polen ligger sandsynligvis langt over de andre socialistiske lande i Europa i denne henseende.

** Det fremgik af seminaret, at det polske recidivistbegreb adskiller sig betydeligt fra det begreb, som vi i almindelighed bruger i Skandinavien. Tallet lader sig således ikke bruge til direkte sammenligninger. (O. A.)

Men fængselsstraf er ikke nogen effektiv måde at behandle lovovertrædere på. Hvis vi skulle tage straffuldbyrdelsesloven af 1969's art. 37 alvorligt, skulle hovedformålet med denne straf være resocialisering. I praksis gør fængselsstraf desværre kun skade. Et stigende antal af polske forskere er af den opfattelse, at det eneste realistiske mål under de nuværende omstændigheder burde være at beskytte fangen mod såvel moralsk som fysisk nedværdigelse. Men selv ikke dette begrænsede mål er det altid muligt at nå. Det er praktisk talt sikkert, at mennesker ikke kan opføre sig normalt efter løsladelse fra en lang indespærring.

Fangebefolkningen består ikke udelukkende af personer, der er idømt en ubetinget frihedsstraf. Nogle personer afsoner bøder. Og en meget større del sidder i varetægtsfængsel. Ud fra et menneskerettighedssynspunkt er varetægtsfængsel utvivlsomt et af de svageste led i det polske straffesystem. I de fleste tilfælde træffes beslutningen om varetægtsfængsling af anklagemyndigheden. Den færøse kan indbringe afgørelsen for retten, men indtil da er hans rettigheder beskyttet dårligt. Varetægtsfængslingen ophæves kun sjældent af domstolene. For det meste henviser den til en meget vid bestemmelse i strafferetsplejeloven om, at den påsigtede handling er af »væsentlig social fare«. Det er i dag den almindelige opfattelse i Polen, at situationen kun kan forbedres gennem en ophævelse af denne almindelige bestemmelse og gennem henlæggelse af kompetencen til at varetægtsfængsle til domstolene. Det skønnes, at disse ændringer ville halvere antallet af personer i varetægtsfængsel.

Antallet af øvrige indsatte kunne også formindskes betydeligt. Det synes antageligt, at den polske fangebefolkning i 1980'erne ikke burde overstige 30-35 tusinde (inklusive varetægtsfanger). Hvordan kan man nå dette mål? Adskillige forslag er allerede fremsat i den løbende polske debat. Det er især klart, at ubetingede straffe bør anvendes mindre, og at fængselsstraffene burde være meget kortere. I stedet kan der anvendes mindre drastiske sanktioner f. eks. bøder. Det er blevet foreslået at indføre det skandinaviske dagbødesystem.

De eksperter, der arbejder med reformerne, må tage stilling til mange andre alvorlige problemer. I særdeleshed har praktikere inden for straffuldbyrdelsesområdet været meget kritiske over for reglerne på dette område. De er i mange tilfælde strengere end straffuldbyrdelsesloven af 1969, der rummer deres hjemmel.

Lad os håbe, at alle disse problemer gradvist vil blive løst på en fornuftig og menneskelig måde i et nyt og mere gunstigt politisk klima.

Stanislaw Frankowski

Adresse:
 School of Law
 The University of Santa Clara
 Santa Clara
 California 95053
 U.S.A.